

LIMITELE COMPLETĂRII OPERELOR DE ARTĂ MUZEALĂ DIN COLECȚIILE PIATRĂ - MARMORĂ

Kiss Lorand MATHE

Multe opere de artă, primesc o apreciere realistă numai după ce restauratorii, cu îndemânare, așează fragmentele ca pe un mozaic la locurile convenite, și nu de puține ori completând părțile lipsă. Această muncă este influențată de subiectivism, cerințe, obiceiuri și, nu în ultimul rând, de evoluția gusturilor (educație).

Orice activitate de restaurare este în mare măsură orientată de aprecieri și influențe, care deseori joacă un rol important, așa încât trebuie să îmbine dorințele estetice cu adevărul istoric, în respectul față de originalitate, cu principiile științifice, artistice, apelând la metode și materiale noi pe care le are la dispoziție.

În privința descoperirilor arheologice, secolul XIX este impresionant prin curiozitatea și căutarea de comori, care au însemnat mai mult decât dorința de acumulări și descoperiri științifice. În restaurare copierea este apreciată aproape ca și executarea adevăratei lucrări de artă. Acest lucru a adus după sine daune originalului lucrărilor reale.

Viziunea noastră referitor la limitele completărilor s-a modificat ca și principiile. Chiar dacă acestea au evoluat mai lent, au influențat vizibil posibilitățile de restaurare “în situ”.

Subiectivitatea concepțiilor în restaurarea obiectelor de artă din piatră-marmoră, în perioada interbelică (dacă putem vorbi de restaurare atunci) și după aceea, nu își găseau o motivație în salvarea bunurilor de patrimoniu național, ci în degradarea incendiară a acestor piese.

Este perioada completărilor totale indiferent CE, CU CE și UNDE. Cunoaștem cazuri, când, de dragul completărilor, se fixau și capete de statui care nu aveau nimic în comun cu bustul, sau a fost sculptat un cap nou imitând chiar vechimea marmorei sau a pietrei. Nu puțini erau admiratorii care aplaudau aceste (completări) opere ! Astăzi, ele rămân însă ca o pată neagră în istoria restaurării.

Există din păcate crezul că la restaurarea operelor de artă din piatră-marmoră se pricep foarte bine artiștii consacrați (sculptorii), dar ei nu practică meseria de restauratori deoarece consideră că “ea este pentru artiștii din eșalonul II”. Când va fi considerată și la noi restaurarea ca o ramură de manifestare a artei ? Poate motivația ar putea fi aceea că pentru a deveni restaurator, pe lângă talent de artist se cer cunoștințe de științele naturii, istoria artei și îndemânarea meseriașului. La executarea lucrărilor create de un artist întradevăr este suficient un meșter cioplitor, în schimb, restauratorul lucrează în colaborare cu istoria artei, geologia, chimia (analitică), investigațiile, etc. Această muncă poate deveni roditoare (apreciată) numai atunci când toate ramurile enumerate vor coopera în deplină concordanță.

Este deosebit de important și vocabularul comun stabilit între specialiști! Oare este egală noțiunea de fidelitate istorică cu falsificarea, unitatea originală, estetica torsurilor, gustul

specialiștilor de artă, arheologilor, istoricilor, restauratorilor și directorilor de muzee ?

Și de aici va veni în mod automat întrebarea “care sunt minima și maxima completării în restaurare” ?

Bunurile muzeale formează, în general, două grupe distincte: cele reprezentative de bună calitate, expuse marelui public, și cele nesemnificative, secundare, depozitate.

Este evident că arheologul, istoricul de artă, muzeograful și restauratorul se ocupă cu o mai mare plăcere și interes de piesele mai valoroase, mai importante, mai frumoase și mai arătoase decât cele simple, cu toate că acestea pot de multe ori să spună mai mult despre metodele și uneltele de execuție, păstrând urme de scule, prelucrare. Bunurile de patrimoniu din piatră-marmoră se păstrează de obicei în locuri acoperite (expoziție, depozit), dar nu toate muzeele au un lapidarium de acest fel, iar ele devin expuse intemperiilor condițiilor nefavorabile de microclimat. Deci, când vorbim despre asamblare, completare, trebuie să ținem cont și de locul de amplasare al pieselor. Este de asemenea foarte importantă și poziția, așezarea acestora în spațiu, ținând cont și de optica vizitatorului, de efectele iluminatului și altele.

Gruparea este artificială întotdeauna, ținând cont de cronologie, gen, dimensiunea operelor, avantajele și dezavantajele spațiului.

Completarea obiectelor din piatră-marmoră, este destul de redusă, în comparație cu cele din construcții, sau “n situ”. Întotdeauna ținem cont de epoca și valoarea de unicat, concluzionând ideea că limitele completărilor sunt arbitrare. Cum ne întoarcem în istorie cantitatea completărilor devine tot mai necesară (fiind vorba tot mai mult de piese unicat).

În antichitate, materialele din care urma să se execute lucrarea erau mai bine selectate, decât în perioada mai apropiată nouă. Rupturile și lipsurile sunt produsele intervențiilor fizice (an - tropodegradarea) ele fiind de suprafață.

O statuie provenind dintr-un material bun, spartă în bucăți, este ușor de recuperat, completând numai părțile lipsă. O statuie din material slab, de gresie, pune probleme mult mai mari restauratorului, decât una spartă în bucăți, dar dintr-un material rezistent, care nu cunoaște exfolierea (sub formă de solzi) și dispariția uniformă a oricărui desen de relief. Unui tors dintr-un material bun îi pot lipsi capul, brațele sau picioarele, dar pe suprafețele sculptate regăsim mai departe desenul primar.

Statuile executate din piatră mai puțin rezistentă la microclimat, pot fi întregi, există întreaga compoziție, dar stratul de suprafață poate lipsi uniform, integral. Aici nu putem vorbi despre părți lipsă și despre suprafețe lipsă, ci despre “epiderma”, și acest lucru înseamnă că mare parte a sculpturii există, dar formele inițiale au dispărut în întregime și este nevoie de o reconstrucție. Va deveni această lucrare un fals ?

La renovări, unde unele pietre pot fi refăcute cu metode simple sculpturale, fără pretenții mari, situația este cu totul alta în cazul lucrărilor plastice figurale.

Limitele completării sunt influențate de locul descoperirii, vârsta, calitatea pietrei și genul artistic. Aceste considerații trebuie să ne călăuzească în executarea operațiunilor de restaurare privind calitatea completării, formei și în aprecierea tehnologiei de lucru.

O relație strânsă există între fazele restaurării, problematica curățirii și conservării și cerințele funcției. Măsura completării, metodologia și materialele sunt alese ținând cont de cerințele estetice.

De obicei avem dreptul la completări cantitative, numai atât cât să ajute la stabilitatea piesei, ținând cont întotdeauna că indiferent UNDE, CUM și CU CE COMPLETĂM trebuie să se subordoneze părții existente, fiind “secundare” ca prezență. În toate cazurile partea existentă trebuie să fie dominantă, din toate punctele de vedere și, nu în ultimul rând, cantitativ.

Dacă analogia demonstrează în mod cert și cere completarea, în interesul de a obține un întreg unitar, atunci ni se permite intervenția în această direcție. Când completarea părților lipsă depășește partea existentă, intervenția intră în categoria tipurilor de lucrări “ale refacerilor” care, în unele cazuri, va însemna o execuție de copie după original. Deci limitele completărilor în formă cantitativă apar diferențiate formând mai multe categorii de executări.

Completarea (întregirea) “până unde și cu ce” se execută, are următoarele răspunsuri:

a. se poate executa din materialul din care și originalul face parte (în cazul construcțiilor);

b. turnate sau “reclădite” din materiale naturale asemănătoare;

c. materiale de contrast, adică materiale plastice.

a) Din materialele din piatră (vezi construcțiile arhitecturale) dacă părțile lipsă sunt stabilite unanim valabile și au funcționalitate și este aproape imposibil să ignori necesitatea completării. În cazul lucrărilor muzeale este în totalitate neverosimil (interzis). Întrucât folosind această metodă am fi nevoiți să intervenim în linie dreaptă pentru îmbinarea cu piesele nou sculptate.

b) În cazul turnării sau “reclădirii”, desenul rupturii pe originale se păstrează. Cerința primordială la piesele din muzeu este dictată de noile săpături arheologice care pot scoate la suprafață părțile din original, până atunci crezute pierdute. În cazul unui tors, un cap, braț sau picior, poate fi folosit numai atunci când îmbinarea este perfectă, mulțumită liniilor de ruptură. În concluzie toate liniile de ruptură trebuiesc păstrate, căci numai așa vom putea fi siguri de o viitoare asamblare. Deci, prima cerință este ca orice eliminare ulterioară de completare să nu afecteze sub nici o formă originalul, pe linia de ruptură. Trebuie să condamnăm acele completări muzeale, care chiar pe liniile de rupturi pot periclita integritatea pieselor. De asemenea, fiecare completare trebuie să fie făcută dintr-un material mai puțin dur decât cel de bază (originalul).

c) Completarea cu materiale sintetice, în așa fel încât să nu facă corp comun, rigid, cu originalul; să poată fi eliminată ușor (desprinsă), oricând. Eliminarea de pe stratul exterior al originalului ar fi aproape imposibilă fără a-l afecta.

Prin apariția substanțelor sintetice cu o gamă vastă, aproape că le uităm pe cele convenționale, clasice, care au dat rezultate foarte bune, și mă refer îndeosebi la cele de bază, de var-ipsos, cazeine și rășini.

Este de știut că umplerea liniilor de îmbinare, fără a vorbi de completări cu ciment pur, aduc mari daune față de orice material plastic folosit. Concluzia ar fi că, mortarul pe bază de ipsos nu poate fi înlocuit în totalitate, în cazul completărilor cu materiale sintetice.

În cazul în care pietrele originale sunt foarte higroscopice, și materialul din care se va executa completarea se impune să fie la fel.

Completările cu analogii sigure pot imita originalul sau pot fi abstracte. Este de dorit

ca părțile completate să rămână subordonate originalului. Dacă partea completată tinde să fie mai frumoasă, mai perfecționată decât originalul, este foarte deranjant. În lipsa metodologiei standard, de la caz la caz, putem accepta orice posibilitate care nu afectează fizic și estetic originalul. Totuși sunt câteva principii standard care se impun riguros:

1. trebuie să ne asigurăm că atât piesele întregi, cât și cele fragmentate, nu vor fi afectate nici la depozitare și nici în timpul restaurării-conservării;
2. asamblarea părților componente se va efectua când avem certitudinea “întregirii”;
3. știfturile și părțile metalice de asamblare, trebuie să fie întotdeauna din materiale anticorozive, dimensionate astfel încât să nu afecteze structural originalul;
4. impregnarea (întărirea) pieselor dintr-un calcar foarte poros necesită o atenție deosebită și anume să nu modifice structura și culoarea acestora, să nu producă noi motivații de degradare;
5. duritatea (tăria) completărilor trebuie să fie sub nivelul materialelor de bază. Proprietățile materialelor de completat să fie asemănătoare cu cele de bază. Să putem deosebi părțile originale de cele completate și să fie subordonate acestora;
6. importanța intervențiilor nu poate să fie preferențială. Din punct de vedere al conservării și restaurării, atât pentru muzeografi cât și pentru arheologi, toate piesele solicită tratamentul adecvat;
7. nu pot exista priorități de epocă (cea antică, față de cea barocă);
8. trebuie să folosim cele mai avansate metode de investigație și de conservare-restaurare, să folosim întotdeauna axa colaborării cu geologii, chimiștii și istoricii de artă;
9. trebuie să avem respect față de original, autentic, iar părerile noastre să fie îndreptate spre efectul expozițional al acestuia;
10. să avem simțul măsurii în cazul completărilor, să urmărim totul unitar în reprezentare.

Concluzionând ceea ce am argumentat până acum, putem spune că, completarea operelor de artă muzeale și arhitectonice nu cunoaște un rețetar, un îndreptar rigid și unitar.

Observațiile și stabilirea parametrilor doriți rămâne la latitudinea specialiștilor.

Numai respectul față de arta trecutului, de cunoașterea științelor naturii, tehnologiei, simțului artistic, numai o unitate perfectă a colaborării și principiilor deontologice, poate da rezultatele dorite și așteptate din partea restauratorilor, cei ale căror nume și personalități rămân discret în umbra desăvârșirii colecțiilor muzeale.